

Daniel Lyčka

Gloriet a jiné zapomenuté stavby Lednicko-valtického areálu

The Gloriette and other forgotten structures of the Lednice-valtice areal

The given study surveys the history of less-known and nowadays dilapidated structures of regional composition of the Lednice-Valtice areal. These structures, much like the still-existing salets, were built during the reign of Alois I. Joseph and his younger brother Johann I. Joseph von Liechtenstein. The first structure was so-called Gloriet - a pavilion which embellished the crossroads of two new alleyways in Boří les. The second structure was the temple (monopteros), which was situated in the castle garden of Valtice, above the artificial cave- Hell. Among the last of the studied structures were the obelisks, built also according to the plans of the court architect and later even construction management director, Joseph Hardtmuth.

Key words: Liechtenstein, the Lednice-Valtice, Hardtmuth, destroyed buildings, Gloriet, obelisks, the monopteros in the park of Valtice.

Gloriet (Gloriet)

Dosud málo známou stavbou, která se nacházela v Bořím lese, je tzv. Gloriet. Nešlo o lovecký zámeček, ale o pavilon (lusthaus), jehož počátky můžeme hledat v letech 1791-1792, kdy byly v prostoru mezi stávajícími alejemi směřujícími do Břeclavi (německy *Lundenburg*) a Ladné (*Rampersdorf*) vybudovány nové cesty a v místě jejich protnutí došlo k výstavbě pavilonu.¹⁾

Z archivních pramenů se dochovaly bohužel jen zlomky, stejně jako se prozatím nepodařilo nalézt nějaké vyobrazení či plány. Stavba navíc nebyla významným předmětem zájmu ani v dobové literatuře, citují: *Theimwald – „...Mehre Jagdpavillons befinden sich in demselben, das Hirschgloriet, das Rehgloriet, das Tannenwaldgloriet, und gleich biem Eingange, von Feldsberg her, das schöne Rendevous oder der Tempel der Diana, ...“*²⁾

Historie

Gloriet vznikl za vlády knížete Aloise I. Josefa z Liechtensteina, který byl hlavou primogenitury rodu do 24. března roku 1805, kdy náhle zemřel a rodového dědictví se ujal jeho mladší bratr Jan I. Josef z Liechtensteina. Pro absenci archivních podkladů nemůžeme

1 Ladenská alej ohraničující Boří les ze severovýchodu, na níž pak navazuje i alej k Novému dvoru. KÖRNER, Stefan: *Die Gärten des Fürsten Aloys von Liechtenstein*. Gartenkunst in gesellschaftlichen Umbruchzeiten. Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein 104, 2005, s. 92 a 95. Na straně 92 je Gloriet možné vidět na mapě panství Valtice od Martina Rothmayera (nikoliv Kothmayera) z roku 1799. Nové průseky se dnes nazývají Věžová a Glorietová alej. Srov. ZATLOUKAL, Pavel (ed.) – KREJČÍŘÍK, Přemysl – ZATLOUKAL, Ondřej: *Lednicko-valtický areál*. Praha 2012, s. 156; PETRŮ, Jaroslav: *Lednice*. In: Pacáková-Hošťálková, Božena – Petrů, Jaroslav – Riedel, Dušan – Svoboda, Antonín Marián: *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2004, s. 194–201. Autor v legendě k mapě chybně uvedl, že kaple sv. Huberta stojí na místě Glorietu. „...v lese gloriet, dnes kaple sv. Huberta (21).“

s jistotou říci, kdo byl pověřen vypracováním návrhů stavby, popřípadě kdo tyto plány uskutečnil. Do časového období nejlépe zapadá zahradní inženýr – architekt a správce adamovských železáren Karel (Jan) Rudzinsky, podle jehož plánů vzniklo v roce 1790 ve Valticích zámecké divadlo a který byl v roce 1794 přeložen z Valtic a Lednice do Brna.³⁾ Až touto změnou byl následně dalšímu knížecímu architektovi Josefu Hardtmuthovi, zaměstnanému do té doby primárně ve Vídni, svěřen dohled nad, cituji: „*Besorgung aller Voluptuurgebäude zu Lundenburg, Eisgrub, Feldsberg und im ganzen Oesterreichischen Inspectionsbezirk nebst der Oberaufsicht der in diesem Bezirk vorfallenden wichtigeren Wirtschaftsbaulichkeiten aufgetragen*“.⁴⁾

Vezmeme-li tedy v úvahu, že realizací stavby byl pravděpodobně pověřen Karel Rudzinsky, vyvstává otázka, zda se stavělo podle jeho plánů či podle plánů jeho předchůdce - Isidora Marcela Amanda Canevaleho (Gannevaleho).⁵⁾ Právě Isidor Canevale byl kromě knížecího architekta i jedním ze tří dvorských a císařských architektů a podle jeho plánu byla realizována například parková úprava s Dianiným templem, dnešním Zeleným letohrádkem, v parku zámku Laxenburg, jehož podoba se nejméně podobá rekonstrukci vytvořené díky získaným informacím týkajících se výstavby Glorietu v roce 1837.⁶⁾

Rok po smrti Jana I. Josefa, jenž zemřel 20. dubna 1836, nechal jeho syn a nový vládnoucí kníže Alois II. z Liechtensteina v roce 1837 strhnout starý Gloriet a na jeho místě vystavět nový, který měl být realizován snad podle plánů vypracovaných architektem Josefem Poppelackem, který přibližně ve stejné době renovoval mimo jiné Čínský pavilon v Lednici. Podle plánu schváleného knížecím stavebním ředitelstvím byl vytvořen především rozpočet nákladů výstavby nového osmibokého Templu z přírodního dřeva v parforsní honitbě v Bořím lese, kdy předpokládané vyúčtování stavebních prací vypadalo následovně:

Tesařské práce – 476 zlatých 18 krejcarů.

Materiál na tesařské práce – 300 zlatých 18 krejcarů za zakoupený materiál a 383 zlatých 24 krejcarů za materiál „z vlastních zdrojů“.

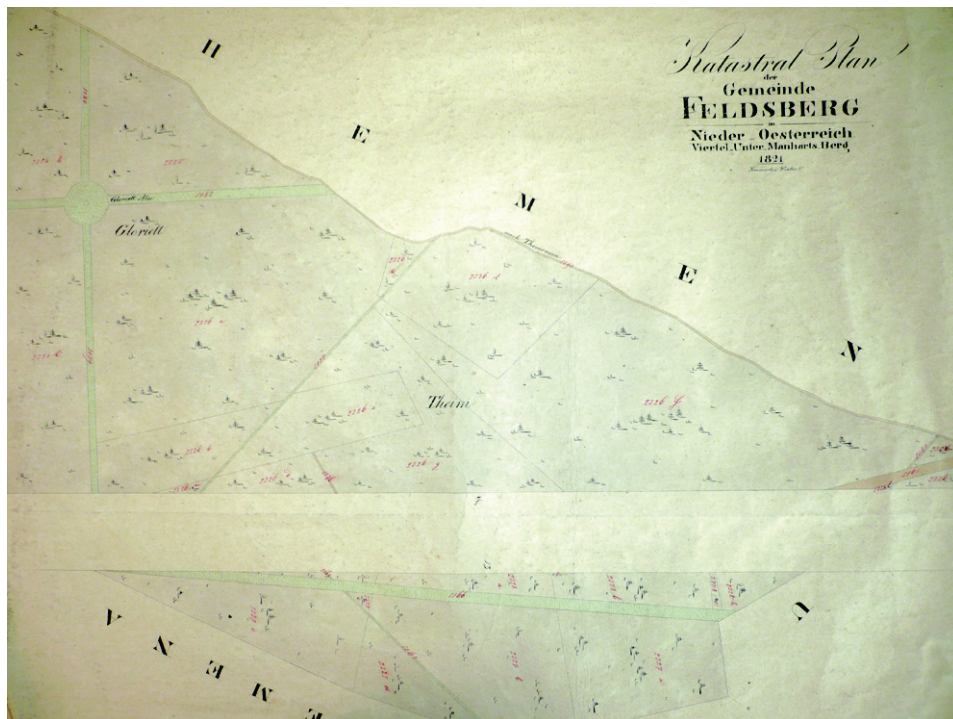
2 SCHMIDL, Adolf: *Wien's Umgebungen auf zwanzig Stunden im Umkreise*. Nach eigenen Wanderungen geschildert. II. Band. Wien 1838, s. 373. Uvedené pavilony v překladu jako: Jelení, Srnčí a Jedlový Gloriet. Na studovaných plánech a katastrálních mapách uveden pouze jediný objekt – pojmenovaný pouze jako Gloriet či Templ (der Tempel). O ostatních stavbách, mimo citovaný zdroj, nemáme žádné další informace. Podobně i S-t-k: *Die Merkwürdigkeiten zu Eisgrub in Mähren*. Auf Veranlassung zweier im patriotischen Tageblatt Nro. 6. und 11. 1804, gemachten Anfragen beschrieben und aus diesem besonders abgedruckt. Brünn [1804], s. 16. „*Jetzt werden in der angenehmsten Lage drey große Lusthäuser gebaut, nemlich ein Hirschgloriet, ein Tannenwaldgloriet, und ein Rehgloriet*.“ Srov. ZATLOUKAL, Pavel: *Příběhy z dlouhého století*. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 2002, s. 70.

3 KROUPA, Jiří: *Lednický zámek doby barokní a klasicistní*. In: Kordiovský, Emil (ed.): *Městečko Lednice*. Brno 2004, s. 355–385, hlavně s. 378–379. KREPS, Miloš: *Dějiny adamovských železáren a strojren do roku 1905*. Brno 1976, hl. s. 64–74.

4 KIPPES, Erich: *Feldsberg und das Haus Liechtenstein vom 18. bis zum 20 Jahrhundert*. Feudalismus-Demokratisierung-Nationalismus. Wien 2000, s. 47. (překlad „[Kníže Alois I. Josef pověřil Hardtmutha dopisem ze dne 31. října 1793!] dohledem nad všemi voluptuárními stavbami v Břeclavi, Lednici, Valticích a celém rakouském inspektorátním okrsku [rakouského panství], které se staly důležitými hospodářskými stavbami.“ KRÁFTNER, Johann: *Joseph Hardtmuth venkovské stavitelství Lichtenštejnů na přelomu 18. a 19. století*. Časopis Matice moravské 132, 2013, supplementum 5, s. 269–286, hlavně s. 270. Architekt Josef Hardtmuth byl do knížecích služeb jmenován dekretem ze dne 21. září 1790 a později byl ustanoven i liechtensteinským stavebním ředitelem (touto funkcí byl ustanoven dekretem Jana I. Josefa dne 1. srpna 1805).

5 KROUPA, J.: *Lednický*. c. d. Případně i podle plánů knížecího architekta Josefa Meissla st. Jak uvádí autor Jiří Kroupa na příkladu dostavby lednického zámku, oba architekti tj. Meissl a Rudzinsky v jistém slova smyslu pokračovali v Canevalově odkazu, avšak současně byli více spjatí s domácí tradicí.

6 HAJÓS, Géza (Hg.): *Der malerische Landschaftspark in Laxenburg bei Wien*. Wien-Köln-Weimar 2006, s. 42–57.

1 Gloriet na výřezu z katastrální mapy města Valtice z roku 1821
(ČR-MZAB, fond F 132 Lichtenštejnská katastrální správa Olomouc, inv. č. 2398).

Zednické práce – 8 zlatých 36 krejcarů.

Materiál na zednické práce – 15 zlatých 18 krejcarů za materiál „z vlastních zdrojů“.

Zemní práce – 44 zlatých 25 krejcarů 2 denáry.

Potažní práce – 265 zlatých.

Suma vyplacená řemeslníkům a nádeníkům v hotovosti – 794 zlatých 19 krejcarů 2 denáry.

Suma za zakoupený materiál – 300 zlatých 18 krejcarů.

Suma za materiál „z vlastních zdrojů“ – 398 zlatých 42 krejcarů.

Celková suma předběžných nákladů: 1493 zlatých 19 krejcarů 2 denáry.

Ve Valticích dne 3. dubna 1837 podepsal Franz Fiala, vrchní úředník, Josef Poppelack, architekt.⁷⁾

Z informací obsažených v předběžném stavebním rozpočtu (podrobně viz příloha) můžeme soudit, že nový Gloriet mělo tvořit 8 sloupů, přičemž každý sloup byl vysoký kolem 8,5 metrů. Ty byly navíc podezděné a nacházely se zvenčí po obvodu samotného kruhového soklu. Za sloupy se pak nacházelo 8 postranních stěn s celkovým obvodem kolem 23 metrů. Do objektu se dalo dostat po schodišti pravděpodobně vedoucím ze čtyř stran. Podobně jako celá stavba, tak i strop byl osmiboký, ale s rozdílem celkového obvodu kolem 19 metrů. Samotnou střechu bylo potřeba pokrýt 57,55 m² šindele a dalších 35,97 m² šindele muselo zakrývat dané „stupně“ vyběhající do prostoru, čímž výsledně dostáváme 93,52 m² krytiny.

⁷⁾ Moravský archiv v Brně (dále MZAB), fond F 94 Velkostatek Valtice, kart. 140, fol. 213a–217b, stavba nového Glorietu v Bořím lese v roce 1837.

Předběžný rozpočet nákladů 1 493 zlatých 19 krejcarů 2 denáry byl o něco později seškrtnán na 1 012 zlatých 51 krejcarů. Ale ani zde nešlo o konečnou částku, neboť nakonec bylo na stavbu nového Templu vynaloženo 1 215 zlatých 13 krejcarů. Po odečtení hodnoty použitého starého dřeva se celková suma snížila na 1 154 zlatých 43 1/2 krejcarů, ale i to však činilo na rozdíl od druhé verze předpokládaných nákladů vícenáklady ve výši 141 zlatých 52 krejcarů.

Oproti první předpokládané fázi se nejvíce pozměnily položky k tesařským a zemním pracím. Dále byl sepsán dne 28. dubna téhož roku ve vrchnostenské kanceláři ve Valticích protokol, kde byly rozepsány předem domluvené povinnosti jednotlivých řemeslníků, jež byly při stavbě Glorietu realizovány. Konečná a realizovaná fáze vypadala následovně:

Tesařský mistr Johann Veith vyúčtoval platbu dle zmíněného protokolu za vyhotovené práce ve výši 365 zlatých, dále pak za vykonané vícepráce dalších 56 zlatých. Nádenické práce vyšly na 39 zlatých 18 krejcarů. Jde-li o materiál, tak purkrabský úřad dodal dubové dřevo a fošny – zakoupeno bylo např. 9 600 kusů střešní krytiny, latě, hřebíky a lněný olej. Celkem za tesařské práce: 460 zlatých 18 krejcarů, za nakoupený materiál: 240 zlatých 12 krejcarů a 254 zlatých 57 krejcarů za materiál „z vlastních zdrojů“.

Za zednické práce si zednický mistr Franz Schleps též dle protokolu účtoval 8 zlatých a použitý materiál (600 kusů zdících cihel za 11 zlatých 24 krejcarů, 3 měřice vápna za 4 zlaté 12 krejcarů) vyšel celkem na 15 zlatých 36 krejcarů.

U zemních prací je uvedeno jméno odborníka na hloubení rybníků Ignaze Kecka, který si účtoval celkem 97 zlatých 10 krejcarů. Potažní práce dle přiloženého výkazu nádenických prací stály knížecí pokladnu 52 zlatých.

Poslední položku zahrnovaly natěračské práce, kdy zdejší malíř Franz Streibl předložil vyúčtování v celkové hodnotě 87 zlatých. U natěračských prací se navíc dozvídáme, že došlo k dodatečnému natření střechy olejovou barvou, čímž bylo dosaženo celkově lepšího pohledu. Vše bylo dáno na vědomí stavebnímu ředitelství. Konečnou sumu 1 215 zlatých 13 krejcarů ve Valticích dne 31. prosince 1837 podepsal mimo jiné Josef Poppelack, architekt.⁸⁾

Problém při interpretaci podoby pavilonu představuje jeho samotné vyobrazení na mapách (?), které vytváří prostor pro dvě možné varianty podoby objektu. I když jsou informace o první podobě Glorietu minimální, je možné vyvozovat, že i předchozí stavba měla 8 sloupů zvenčí po obvodu kruhového soklu a jelikož se také jednalo o dřevěný objekt, zachoval se původní tvar a došlo tedy pouze k nové výstavbě, pravděpodobně podle plánů Canevaleho. Druhou možností je skutečnost, že kruhový symbol na mapách kopíroval půdorys původního pavilonu a šlo tedy o klasický monopteros. V roce 1837 by tedy Templ nevycházel z původního návrhu architekta, ale naopak byl by patrně postaven v duchu tzv. romantické neogotiky, jež je velice typická pro vládu Aloise II.⁹⁾

8 MZAB, fond F 30 Lichtenštejnská ústřední účtárna Bučovice, inv. č. 23992, fol. 197a–205a, předběžný rozpočet a konečný výkaz nákladů na nově vystavěný osmiboký Templ z přírodního dřeva ve zdejším Bořím lese v parforsní honitbě na místě starého Glorietu spolu s přiloženým plánem vyhotoveným knížecím stavebním ředitelstvím. Daný protokol byl sepsán dne 28. dubna 1837 ve vrchnostenské kanceláři ve Valticích v záležitosti sjednání stavebních nákladů na vystavění nového Templu (Glorietu). Obsahuje povinnosti jednotlivých řemeslníků rozepsané tak, jak byly později realizovány.

9 Příkladem může být i přestavba lednického zámku ve stylu anglické neogotiky, popřípadě stavba kaple sv. Huberta (původní plány nesou Poppelackovu signaturu a jsou datované do roku 1838) nebo Čínský pavilon v Lednici (roku 1892 zbořen). Srov. MZAB, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 6697 a inv. č. 6698. Kaple sv. Huberta, půdorys, kolorováno, signatura Poppelack, 1838; inv. č. 4286 a inv. č. 4287. Čínský letohrádek (Lusthaus) v lednickém parku, půdorys a řez, náčrt tužkou, Poppelack, 1837.

2 Dianinův chrám (dnes Zelený letohrádek) v parku zámku v Laxenburgu. (foto Dalibor Hodeček 2014).

Oprava stavby se uskutečnila v roce 1872, kdy správa velkostatku ve Valticích předložila, prostřednictvím okresního stavebního úřadu, rozpočet na obnovu střešní konstrukce u Glorietu v Bořím lese ke schválení knížecí dvorní kanceláři ve Vídni. Elaborát byl následně povolen výnosem č. 4426 dne 18. června téhož roku.¹⁰⁾

Projektovaný náklad počítal s částkou 170 zlatých a 60 krejcarů, z toho: 52 zlatých a 80 krejcarů v hotovosti na mzdy, 115 zlatých a 80 krejcarů za koupený materiál a za materiál z „vlastních zdrojů“ se počítalo s 2 zlatými. Skutečný náklad nakonec tvořil sumu: 84 zlatých a 90 krejcarů v hotovosti na mzdy a za koupený materiál 125 zlatých a 70 krejcarů, celkem tedy 210 zlatých a 70 krejcarů, což bylo oproti původním předpokladům o 40 zlatých a 10 krejcarů více.¹¹⁾

V roce 1891 byl vytvořen předběžný rozpočet na znovuvystavění Glorietu. Počítalo se přitom s nákladem 1 500 zlatých. Z tohoto obnosu mělo být užito 800 zlatých v hotovosti na práci, 400 zlatých za koupený materiál a zbylých 300 zlatých na materiál z „vlastního zdroje“. K účetnímu materiálu je navíc poznámka, že provedení stavebních prací u této stavby považovala Jeho Milost za nejistou.¹²⁾ Jelikož se v závěrečných účtech stavebního voluptuáře v horizontu několika let již nenachází rozpis nákladů na rekonstrukci (výstavbu) pavilonu, ale ani účetní suma případné demolice budovy, je pravděpodobné, že k provedení stavebních prací již nedošlo.

Přesto nejspíše ještě k jedné přestavbě či znovu výstavbě po roce 1837 dojít muselo, protože na pozdějších katastrálních mapách je zakreslen půdorys soklu objektu s tím rozdílem, že místo 8 sloupů je jich již 12 – odpovídá-li sloupový skutečnému stavu. Jestliže byl

10 Tamtéž, fond F 94 Velkostatek Valtice, kart. 364, fasc. č. 69, fol. 1a,b, stavba Glorietu v Bořím lese. Dopis č. 536 správy velkostatku ve Valticích knížecí kanceláři ve Vídni ze dne 14. května 1872. Prezentováno ve Valticích pod č. 622 dne 23. června 1872.

11 Tamtéž, fond F 30 Lichtenštejnská ústřední účtárna Bučovice, inv. č. 24 636, nefol., výkaz oprav lesních objektů v roce 1872.

12 Tamtéž, fond F 94 Velkostatek Valtice, kart. 294, fol. 18b–19a, 26b–27a, stavební rozpočty panství Valtice-Lednice 1870–1912.

rok 1891 skutečně rokem zániku stavby, došlo k této renovaci patrně po opravě střešní konstrukce v roce 1872. Této hypotéze nasvědčuje také skutečnost, že na katastrální mapě datované k roku 1868 je zakreslen objekt stále s 8 sloupy.¹³⁾

Gloriet patřil v době svého vzniku mezi stavby, které se nacházely mimo oba zámecké parky a které předstihly o několik desítek let stavební rozmach, jenž vyvrcholil za vlády Aloisova mladšího bratra Jana I. Josefa v podobě soustavy loveckých zámečků v dnešním Lednicko-valtickém areálu.

Objekt navíc za dobu své existence netvořil pouhou dominantu na křižovatce nově vysázených alejí, ale jeho význam a účel lze naopak hledat v loveckých zábavách panstva u tzv. parforsních honů, velice oblíbených nejen na liechtensteinských panstvích. Gloriet tak mohl být snad i místem, kde hony dříve začínaly a je tedy možné uvažovat, že výstavba kaple sv. Huberta, nacházející se nedaleko místa bývalého pavilonu, navazovala a možná i později symbolicky nahrazovala jeho funkci. Samotný zánik stavby tedy nepochybně souvisí s úpadkem parforsních honů.

Letohrádek ve valtické zámecké zahradě

Případnou zmenšeninu Glorietu můžeme hledat i ve valtické zámecké zahradě. Zde existovala stavba, jež je v literatuře a v jiných pramenech uváděna jako letohrádek, templ, ale i gloriet.

Letohrádek se nacházel nad umělou grottou, tedy na nejvyšším místě valtické zámecké zahrady a umožňoval návštěvníkovi pohled do parku a přilehlého okolí. Templ byl postaven na popud knížete Aloise I. Josefa v roce 1798, a to nad umělou jeskyní s křížovým půdorysem na konci jedné z alejí vedoucí tehdy do ještě pravidelné francouzské zahrady. Objekt tak s velkou pravděpodobností vznikl podle plánů knížecího architekta Josefa Hardtmutha, kterému byla před čtyřmi lety svěřena správa mimo jiné nad voluptuárními stavbami ve Valticích, Lednici a Břeclavi. Další zmínku o glorietu ve valtickém zámeckém parku máme až z dobového tisku *Patriotisches Tageblatt* z roku 1804.¹⁴⁾

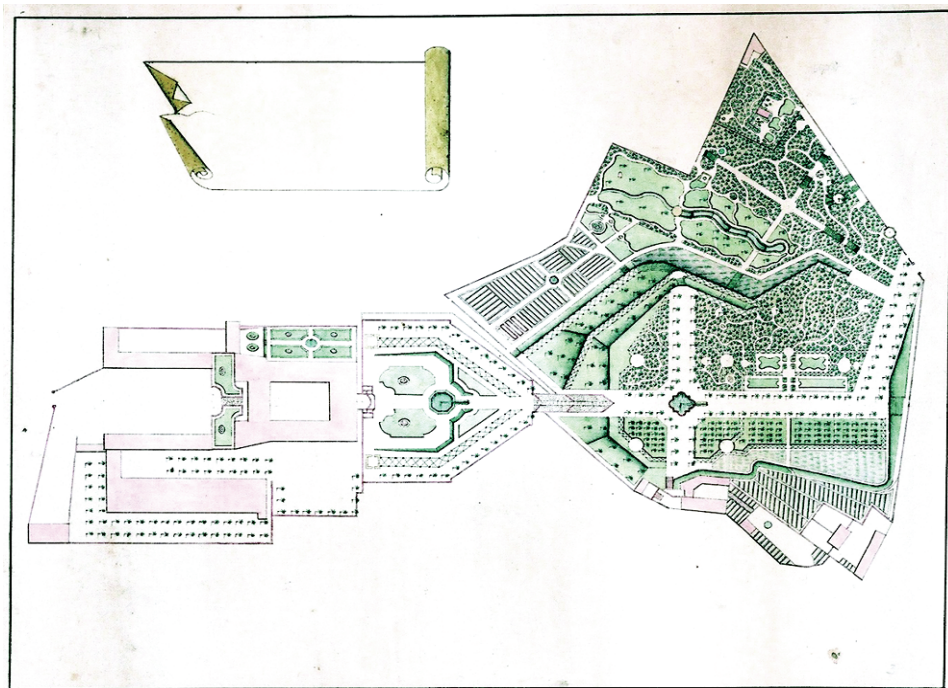
Na doposud nejstarší známé mapě valtického parku, jež vyobrazuje stav pravidelné francouzské zahrady před následnou krajinářskou úpravou, letohrádek (ani grottu) nenajdeme – zahrada končí u čínského pavilonu a poustevny nedaleko Žabího sklepa. Nedočkány kolorovaný plán je nejčastěji datován v rozmezí let 1780–1790, neboť chybí datace, signatura, stejně jako popis v přichystané legendě. Dané rozmezí let vychází z předpokladu, že plán odpovídá částečně idealizovanému vyobrazení parku *Zámek se zahradou a ruinami ve Valticích* kolem roku 1793 od Jakoba Waltera, a zároveň nekoresponduje se starším vyobrazením daného prostoru *Zámecká zahrada s Čajovým pavilonem ve Valticích* od Francise Andrease Bauera kolem roku 1776.¹⁵⁾

13 Tamtéž, fond F 132 Lichtenštejnská katastrální správa Olomouc, inv. č. 2405. Katastrální mapa z roku 1868, kde je zakreslen půdorys Glorietu (č. 5487) s 8 sloupy. Zda u případného (v pořadí již třetího) Glorietu došlo k nahrazení dřevěných sloupů za sloupy kamenné, potažmo sloupoví vystavěné z cihel a následně omitnuto, není možné jednoznačně říci.

14 S-t-k: *Merkwürdigkeiten*, s. 15. „Der Garten hat übrigens zwar einige Lusthäuser, eine anmuthige und sehr niedliche Einsiedelei, aber keine so großen Gartengebäude, wie zu Eisgrub, sie würden auch der Regel nicht hineinpassen. Nur ein einziges, über einer Felsengrotte erhobenes Gloriet steht an der äußersten Gränze, und auf der höchsten Anhöhe, von dem man den ganzen Garten übersieht, und eine weite – weite Aussicht in die herumliegende Gegend gewinnt.“; KÖRNER, S.: *Die Gärten*, s. 120; Týž: *Die Gärten des Fürsten Aloys I. von Liechtenstein in Eisgrub, Feldsberg und Wien*. Gartenkunst um 1800 zwischen Ästhetik und Ökonomie. Magisterarbeit. Fachbereich Geschichts- und Kulturwissenschaften der Freien Universität Berlin. Wien 2004, s. 54.

15 ZATLOUKAL, P. (ed.) – KREJČÍŘÍK, P. – ZATLOUKAL, O.: *Lednicko-valtický*, s. 58–60. Další (idealizované) vyobrazení od Francise Andrease Bauera je *Zámecký park ve Valticích s ruinami*, před rokem 1788.

Na pozdější kolorované mapě (*Plan/ Des hochfürstl. Johann Liechtensteinischen Lust und Naturgarten zu Feldsberg*) valtického parku, vytvořené za vlády Jana I. Josefa a námi datované do roku 1805, můžeme nalézt čínský pavilon (č. 13), poustevnu (č. 16) a již i *der Bernasesberg mit einen Tempel* (č. 19). Jakým vývojem prošla zahrada v následujících letech, nám přibližuje mapa města Valtice datovaná kolem roku 1829, kde se v prostoru zámecké zahrady na jedné straně nachází hustší síť cest, ale na druhé zde již stavby chybí a místo valtického letohrádku nad grottou je zaznačeno jako čtverec, kolorovaný ve vínové červené barvě a bez jakéhokoliv přípisu.¹⁶⁾

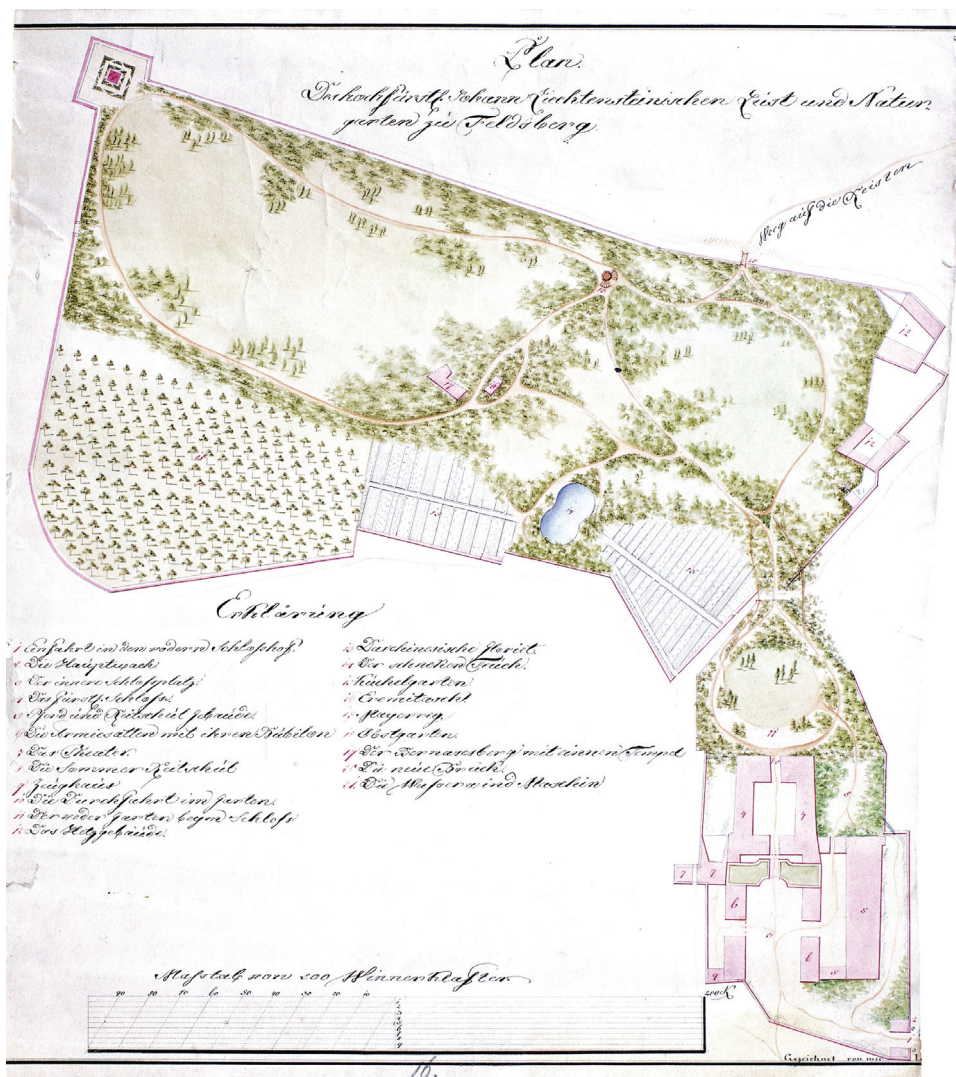

3 Plán valtického parku před krajinnářskou úpravou, nedatováno. (Uloženo na státním zámku ve Valticích).

Jak se dočítáme v citovaném periodiku *Patriotisches Tageblatt* gloriety nad grottou neboli na Barnabášově vrchu tvořil společně s valtickým čínským pavilonem jakési dominanty tohoto parku, které se velikostně blížily k stavbám lednickým – větší stavby by ani nezapadaly do celkového měřítka valtické zámecké zahrady.

V roce 1833 potřeboval objekt nutnou rekonstrukci z důvodu dezolátního stavu. (Již v prelimináři navrhovaných prací pro rok 1823 se setkáváme se soupisem oprav, které měly být v následujících letech realizovány. Přesto u daného lusthausu chybí jakékoliv předpokládané níklady stavebních prací.) Kníže Jan I. Josef nehodlal připustit její úplný zánik. Musela tedy být pořízena nová střecha s plechovou krytinou, vyhotoven nový rošt (původní byl shnilý) a položena nová dvojitá podlaha. Z tohoto důvodu byl vypracován

16 KÖRNER, S.: *Die Gärten des Fürsten Aloys von Liechtenstein*, s. 120. Autor připisuje autorství plánu parku kolem roku 1805 pravděpodobně Laurenzi Vogelovi; *Sammlungen des Fürsten von und zu Liechtenstein, Vaduz – Wien* (dále SFL), Inv.-Nr. PK 359, plán valtického parku knížete z Liechtensteina, bez signatury a datace; MZAB, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 7518, situační plán obce (Valtice), kolorovaný, v inventáři fondu datováno do roku 1829 a uveden F. Schlep (?).

4 Plán valtické zámecké zahrady za Jana I. Josefa z Liechtensteina, nedatováno – po roce 1805. Převzato z: KÖRNER, Stefan: Die Gärten des Fürsten Aloys von Liechtenstein. Gartenkunst in gesellschaftlichen Umbruchzeiten. Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein 104, 2005, s. 120.

rozpočet v ceně 1 200 zlatých vídeňské měny. Predběžný rozpočet na jednotlivé položky vypadal následovně:

- 30 měric vápna
- 1000 ks zdících cihel
- 40 sáhů 17 palcového měkkého dřeva
- 80 sáhů 7 palcového měkkého dřeva
- 60 ks desek
- Různé druhy hřebíků

Podepsal architekt Josef Poppelack ve Valticích dne 30. listopadu 1832.

Další informace o stavu gloriety máme ze stavebního prelimináře oprav na léta 1840/1841. Zde je letohrádek popisován jako ruina – zdivo bylo trvanlivého charakteru, avšak bylo zapotřebí pořídit novou střechu. Objekt byl následně uzavřen a celkový stav bylo nutné předložit Jeho Milosti k úvaze, aby rozhodl, zda měl být lusthaus restaurován nebo celý odstraněn. Nakonec byla vládnoucím knížetem Aloisem II. dne 26. února 1840 nařízena demolice s výhradou zachování terasy nad grottou.

Dopisem č. 584 ze dne 1. června 1846 předložil vrchnostenský úřad ve Valticích rozpočet na odstranění letohrádku ve valtické zahradě k nejvyššímu schválení. Podepsaný úřad zaslal do Vídně též posudkový výkaz zednických prací provedených v roce 1845, týkajících se zbourání letohrádku v zámecké zahradě ve Valticích ve výši 70 zlatých 34 2/4 krejcarů konveční měny.

Knížecí kancelář ve Vídni následně schválila (listem č. 6713 ze dne 13. července 1846) rozpočet na stržení letohrádku ve valtické zámecké zahradě a výše uvedený výkaz byl po provedení revize spolu se schválením vrácen zpět s tím, že bylo nařízeno dát veškerý získaný stavební materiál k dispozici pro další upotřebení.¹⁷⁾

Prozatím se nepodařilo dohledat žádné vyobrazení valtického letohrádku, tudíž není možné s jistotou konstatovat, jak stavba vypadala. Z daného místa zachytil neznámý malíř (Franz Ferdinand Runk ?) pohled na valtický park na olejomalbě kolem roku 1840, bohužel však bez templu.¹⁸⁾ S jistotou pravděpodobnosti šlo o monopteros, i z tohoto důvodu případné pojmenování gloriety, kde sloupy byly použity z „Redutního“ sálu valtického zámku,¹⁹⁾ s dvojitou podlahou zakrývající dřevěný rošt a svrchu krytý plechovou křatynou. Letohrádek byl pravděpodobně velice podobný jiným stavbám tohoto typu v krajinářských (anglických či anglo-čínských) zahradách symbolizujících tehdejší módní vlnu a tvořících tak odpočinkové a vyhlídkové místo šlechty při procházkách parkem. Do dnešního dne se zachovala pouze umělá jeskyně, známá v lidovém povědomí jako Peklo.

Valtický park nepatřil nikdy k nejopěvovanějším zahradním počínům knížat z Liechtensteina a taktéž nikdy nebyla vypracována podrobná studie zabývající se jeho vývojem a historií. Pro nadcházející výzkum vyvstává otázka, jakým způsobem mohla být ovlivněna podoba parku architektem Isidorem Marcellusem Amandusem Canevalem, případně zahradním architektem a hospodářským radou Bernardem Petrim.²⁰⁾

Obelisky

Kromě gloriety se na lednickém a valtickém panství rozmohla stavba obelisků, na Moravě do té doby nevídaná. Stavební rozmach těchto objektů započal za vlády knížete Aloise I. Josefa, neboť právě v této době byl vztyčen na dubových pilotech a podezdívce z pálených cihel první a do dnešního dne také jediný stále existující kolem 23 metrů vysoký obelisk, vystavený v aleji směřující od lednického zámku k obci Přitluky. Hardtmuthem

17 MZAB, fond F 94 Velkostatek Valtice, kart. 138, fol. 94a, stavební preliminář předpokládaných stavebních oprav 1833; fol. 98a, 117a, stavební preliminář oprav na léta 1840/1841; kart. 214, fasc. č. 35, fol. 2a–3b, odstranění letohrádku ve valtické zámecké zahradě. Dopis č. 6713 byl vrchnostenskou inspekcí ve Valticích dne 21. července 1846 prezentován pod č. 1632.

18 Obraz je uložen ve sbírce Regionálního muzea v Mikulově pod inv. č. 4078. KÖRNER, S.: *Die Gärten des Fürsten Aloys von Liechtenstein*, s. 123. Autor uvedenou olejomalbu zařadil mezi Runkovy kvaše s datací 1824 a popisem *Schloss Feldsberg vom Bennasesberg in Schlossgarten*. Na případném vyobrazení Valtic *Ansicht fürstl. Liechtensteinischen Residenz Felsperg in Oesterreich* (tempera na papíře) od Jana Jakuba Müllera z roku 1795 můžeme v zachycené části parku nalézt pouze část čínského pavilonu vyčnívajícího nad stromy. In: depozitář státního zámku ve Valticích; Taktéž HAVLOVÁ, Mája: *Krajinář Ferdinand Runk (1764–1834)*. České Budějovice 2014, s. 102.

19 KÖRNER, S.: *Die Gärten des Fürsten Aloys I. von Liechtenstein in Eisgrub, Feldsberg und Wien*, s. 54.

20 Srov. NOVÁK, Zdeněk: *Zámecká zahrada*. In: Kordiovský, Emil (ed.): *Město Valtice*. Břeclav 2001, s. 104–113, hlavně s. 107–108. ZATLOUKAL, P. (ed.) – KREJČÍŘÍK, P. – ZATLOUKAL, O.: *Lednicko-valtický*, s. 58–60.

jednoduše navržený památník byl vystaven z kamenných kvádrů (asi 50x20x30 cm velkých) roku 1798 mimo jiné za účelem vzpomínky na uzavření nepřítelů slavného míru v italském Campo Formiu mezi revoluční Francouzskou republikou a Rakouskem 17. října 1797.²¹⁾ Tento obelisk navíc představuje mimo tradičně citovaný symbol osvícenství, vyjádřený pozlacenou šesticípou hvězdou, k jejímuž osazení došlo v srpnu 1798, i jakousi memoriální tradici a vzpomínku na rodovou historii Liechtensteinů – podobně jako Janohrad či kolonáda na Reistně.²²⁾

Historik umění Pavel Zatloukal k problematice objektu navíc dodává, že v rámci knížecích stavebních aktivit měl i řadu symbolických rolí jakými byli: topolová alej odkazující k milovanému stromu otce evropského sentimentalismu – Jeana-Jacquesa Rousseaua či viditelný i skrytý odkaz na starověkou nilskou civilizaci (další obelisky na liechtensteinském panství například v Loosdorfu či v Nových Zámčích u Litovle), spojený s dobovou potřebou tajemna, které škálu sakrálnosti navíc rozšiřovalo o pohanskou rovinu.²³⁾

Další obelisk měl být schválen 7. prosince 1800, ale o jeho případné realizaci nejsou žádné zprávy.²⁴⁾ Stavební tradice dále pokračovala a vyvrcholila za vlády Aloisova bratra Jana I. Josefa.

Historie zaniklých obelisků

Dne 29. září 1810 mělo dojít, podle přípisu na kolorovaném výkresu návrhu objektu, ke schválení plánu na stavbu dalšího obelisku, podle místní pověsti nazývaný „Fackou“ („die Watschensäule“),²⁵⁾ stojícího na půli cesty mezi Valticemi a Lednicí, na vyvýšenině nedaleko obce Hlohovec. S realizací se podle Hardtmutového plánu začalo o rok později, tj. 1811 a v roce 1867 došlo k jeho demolici, podle současné literatury kvůli zásahu bleskem.²⁶⁾

21 MZAB, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 4391 a inv. č. 4392, plány obelisku u Lednice, tuš, kolorováno, v inventáři fondu datovány kolem roku 1800; WITZANY, Michael: *Die Marktgemeinde Eisgrub. Geschichtliche Mittheilung aus der Zeit von 1600 bis 1800. II. Band, Eisgrub 1901*, s. 171–172; HAVLÍK, Milán B.: *Zapomenutá historie obelisku*. Moravský jih, 1948, 7. února, s. 1. Autor přebírá informace od Witzanyho a uvádí, že obelisk je 24 m vysoký s podstavou 2,35 m a byl postaven 18. února 1798.

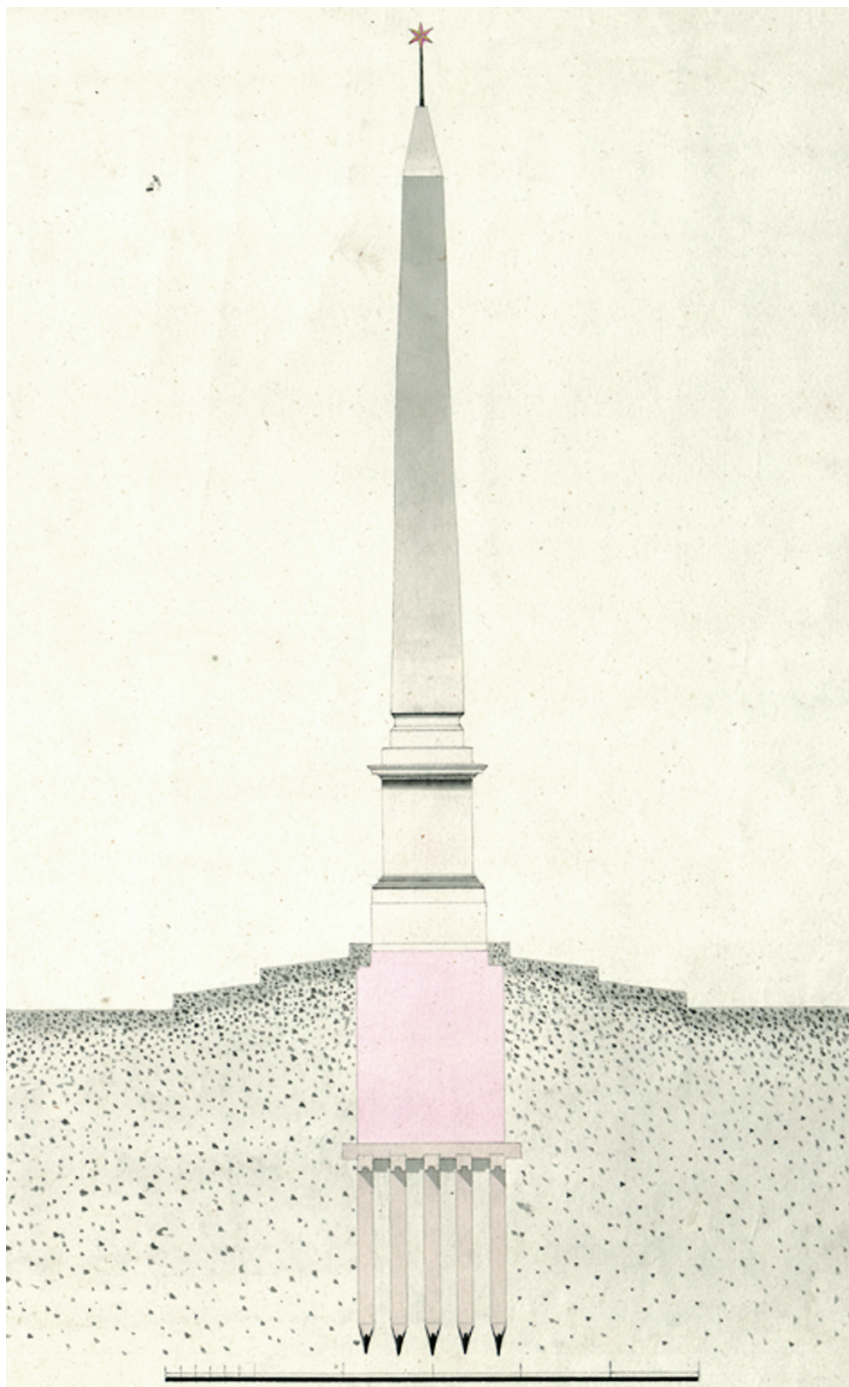
22 KONEČNÝ, Michal: *Krajina mezi Lednicí a Valticemi jako místo paměti*. Časopis Matice moravské 131, 2012, supplementum 3, s. 123–129, hlavně s. 125–126; KÖRNER, S.: *Die Gärten des Fürsten Aloys von Liechtenstein*, s. 114.

23 ZATLOUKAL, P. (ed.) – KREJČÍŘÍK, P. – ZATLOUKAL, O.: *Lednicko-valtický*, s. 108–109.

24 WILHELM, Gustav: *Joseph Hardtmuth 1758–1816. Architekt und Erfinder. Wien-Köhl 1990*, s. 62. „Im ehemaligen Eisgruber Planarchiv befand sich ein Riß Hardtmuths für einen Obelisk, den der Fürst am 7. Dezember 1800 zur Ausführung genehmigte. Ob und wo er dann gebaut wurde, ist nicht zu ermitteln. An der Straße von Feldsberg nach Eisgrub, die auch schnurgerade verlief, und ebenso an der Allee nach Schrattenberg errichtete Hardtmuth 1810 je einen Obelisk, und im Jahre darauf baute er auf einer neu aufgeschütteten Insel im mittleren Eisgruber Teich einen 13 Klafter hohen Obelisk.“ Srov. NOVÁK, Z.: *Zámecká zahrada*, s. 109. Autor chybně uvádí dataci (rok 1801) vzniku obelisku na půli cesty do Lednice.

25 LUBIK, Franz: *Die Eisgruber Watschensäule*. Krumbach/Schw[aben?]. s. n. Fragment, in: Archiv Muzejního spolku Valtice. Podle pověsti měl být obelisk postaven v místech, kde měl [Kryštof IV. Marnotratný z Liechtensteina] dostat od své ženy facku za to, že pohrál panství Mikulov v kartách. Podle autorových informací je tak nasnadě, že samotný název „Facka“ je v současnosti nesprávně přiřazován k jedinému, do dnešního dne dochovanému obelisku za Lednicí; HAVLÍK, M. B.: *Zapomenutá c. d.* Autor uvádí ještě jednu verzi příběhu. Tentokrát to měla být kněžna, která prohrála v kartách celé panství Palavu. Kníže jí za to uštědřil tři poličky a nechal ji navíc zavést do nejbližšího rybníka, kde musela zůstat po 24 hodin ponořena po pás ve vodě.

26 NOVÁK, Z.: *Dědictví staletých vlivů knížat z Lichtenštejna na zahradní kulturu a krajinu českých zemí*. Časopis Matice moravské 132, 2013, supplementum 4, s. 105–140, hlavně s. 129. Srov. KORDIOVSKÝ, Emil: *Drobné stavby Lednicko-valtického areálu*. Obelisk. Malovaný kraj 47, 2011, č. 2, s. 24. Dle autorů se měl objekt zřítit po zásahu bleskem; MZAB, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad

5 Obelisk u Lednice, nedatováno a bez signatury. (ČR-MZA, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 4391, v inventáři fondu datováno „kolem roku 1800“).

Dílo *Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen* obsahuje jednak zmínku o objektu a jednak mapu valticko-lednicko-břeclavského panství (*Plan von Feldsberg, Eisgrub und Lundenburg – kolem roku 1840*), na které je obelisk zřetelně zakreslen.²⁷⁾ Plán je navíc zajímavý i pro další a hlubší studium krajinné kompozice dnešního Lednicko-valtického areálu, neboť po obvodu je obohacen dobovými ocelorytinami, vytvořenými Johannem Hummitschem, a to včetně staveb dnes již neexistujících. Kromě informací z předchozího díla je možné nalézt i velmi krátké a ojedinělé zmínky v dobové literatuře, jako například, cituji: „*Den halben Weg von Eisgrub nach Feldsberg bezeichnen ein schöner Obelisk.*“²⁸⁾

Podle sdělení v dopise správy velkostatku ve Valticích knížecí kanceláři ve Vídni ze dne 16. února 1870 měl být další obelisk vztyčen v roce 1813. Šlo o monument nacházející se na staré cestě vedoucí do Schrattenbergu, jež navazovala na ulici Růžovou a samotný obelisk, tvořící protipól památníku za Lednicí. Je-li datace 1813 správná, tak stavba musela být postavena za architekta a stavebního ředitele Josefa Jiřího Kornhäusela, který nastoupil do knížecích služeb 1. dubna 1812 a jako i v jiných případech dokončil, popřípadě realizoval objekty podle Hardtmuthových plánů. Přesto je nutné na rok 1813 nahlížet kriticky, neboť jde o doplnění informace s určitým časovým odstupem.

Z dopisu dále vyplývá, že v roce 1869 obelisk poškodil mráz a ještě ve stejném roce Jeho Milost (Jan II. z Liechtensteina) rozhodla, že v zimě dojde k jeho odstranění. Správa velkostatku ve Valticích tedy dne 16. února 1870 knížete prosila, aby vydal příkaz k demolici. Ten byl vydán ve Vídni dne 11. března 1870 a ještě v březnu byl obelisk odstraněn, neboť dne 23. března 1870 žádala správa velkostatku knížete, aby schválil výkaz o licitaci a prodeji starého stavebního materiálu. Stalo se tak dne 7. května 1870.²⁹⁾

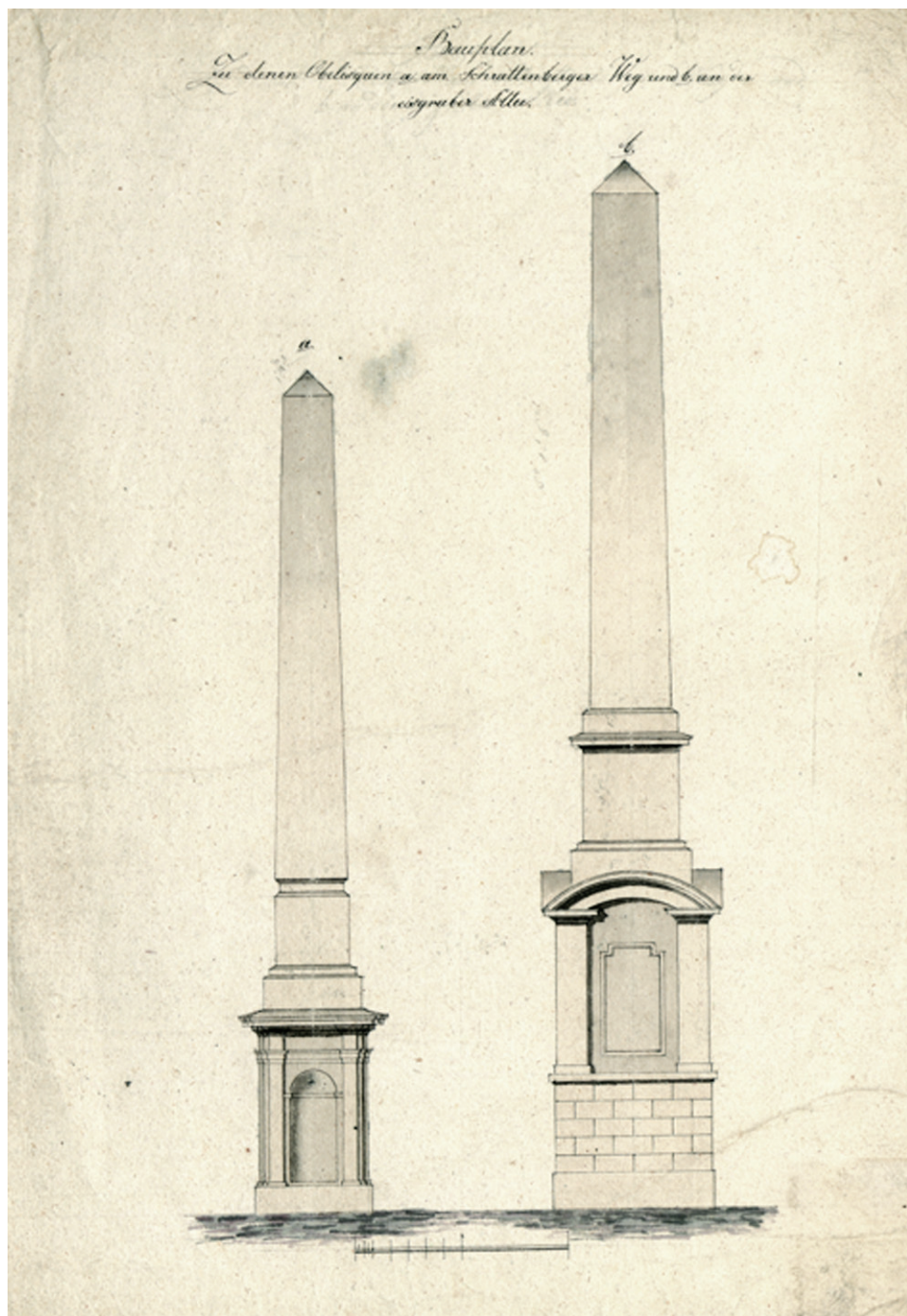
Další obelisk měl být postaven v roce 1811, přičemž datace se ale opírá o skutečnost, že výše zmiňované a zaniklé objekty byly (oba) postaveny již v roce 1810 a právě o rok později, tj. 1811 byl realizován obelisk poslední. Ten měl být navíc vztyčen na nově vystavěném ostrově v lednickém rybníku a jeho výška měla dosahovat 13 sáhů, tj. kolem 24,7 metrů,

Lednice, inv. č. 4394, obelisk na lednické aleji, tuš, kolorováno, v inventáři fondu datováno kolem roku 1810. Srov. NOVÁK, Z.: *Lednicko-valtický areál jako významný doklad krajinnářské tvorby ve střední Evropě*. Zprávy památkové péče 53, 1993, č. 1, s. 1–7.

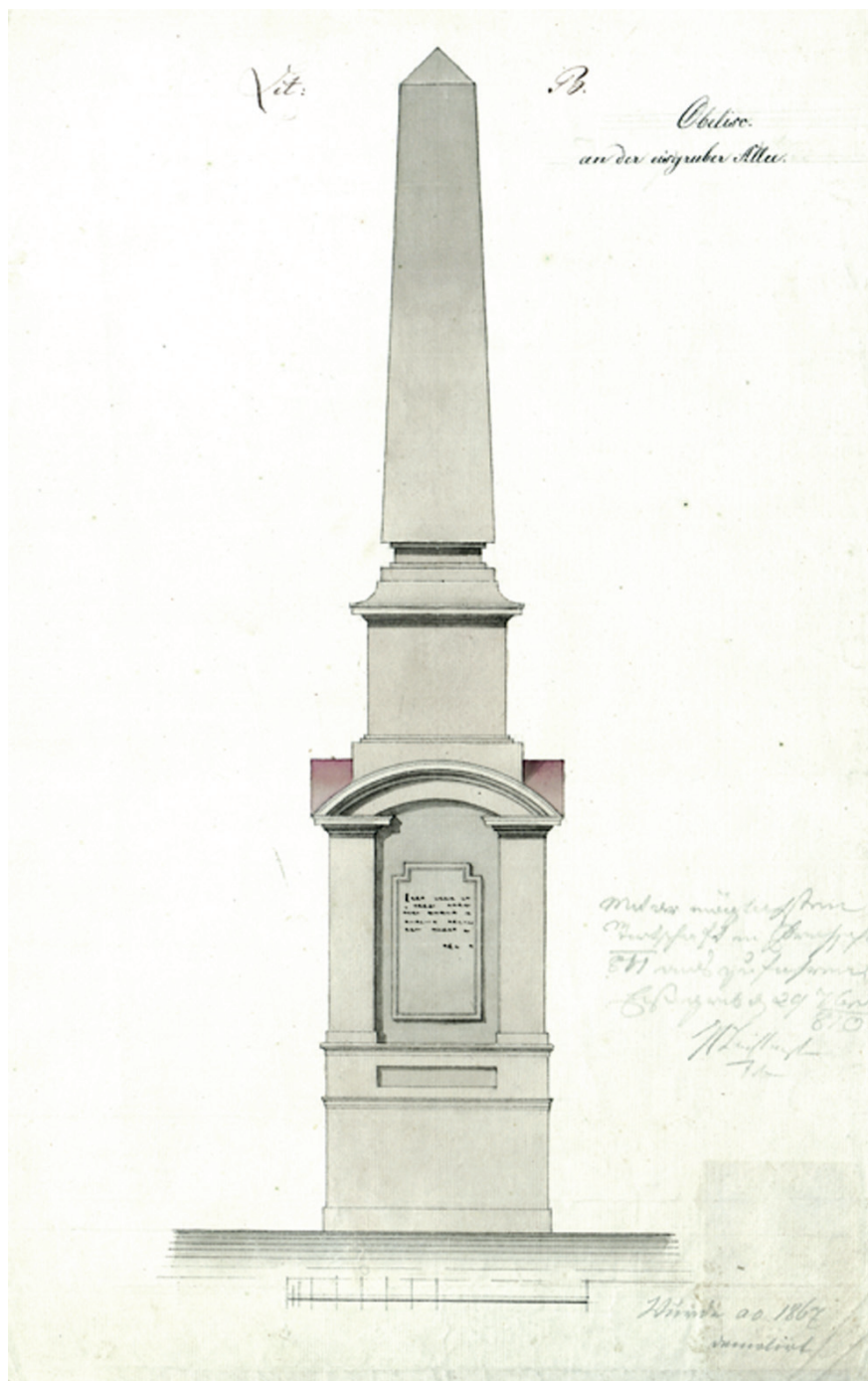
27 HÄUFLER, Joseph Vincenz – FEIL, Joseph: *Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen*. Nebst einem Wegweiser und Plane auf Stahl mit 17 Ansichten und einem Panorama an dessen Rande. Wien (1840), s. 10. „...*fahre man bei gerade Allee, den Obelisk und das daranliegende Belvedere nicht übersehend, nach Feldsberg,...*“

28 WEIDMENN, Franz Karl: *Wegweiser auf streifzügen durch Oesterreich und Steyermark*. Wien 1836, s. 23. (překlad) „*Půle cesty z Lednice do Valtic je označena pěkným obeliskem.*“; KRICKEL, Adalbert Joseph: *Fußwanderung von Wien aus über Pirawart und Nikolsburg nach Eisgrub und Feldsberg*. Wien 1829, s. 86–87. „*Das Fischerhaus besteht durchaus aus großen Baumstämmen. Aus den einen Fenster sieht man einem herrlichen Obelisk auf der Strasse nach Feldsberg...*“

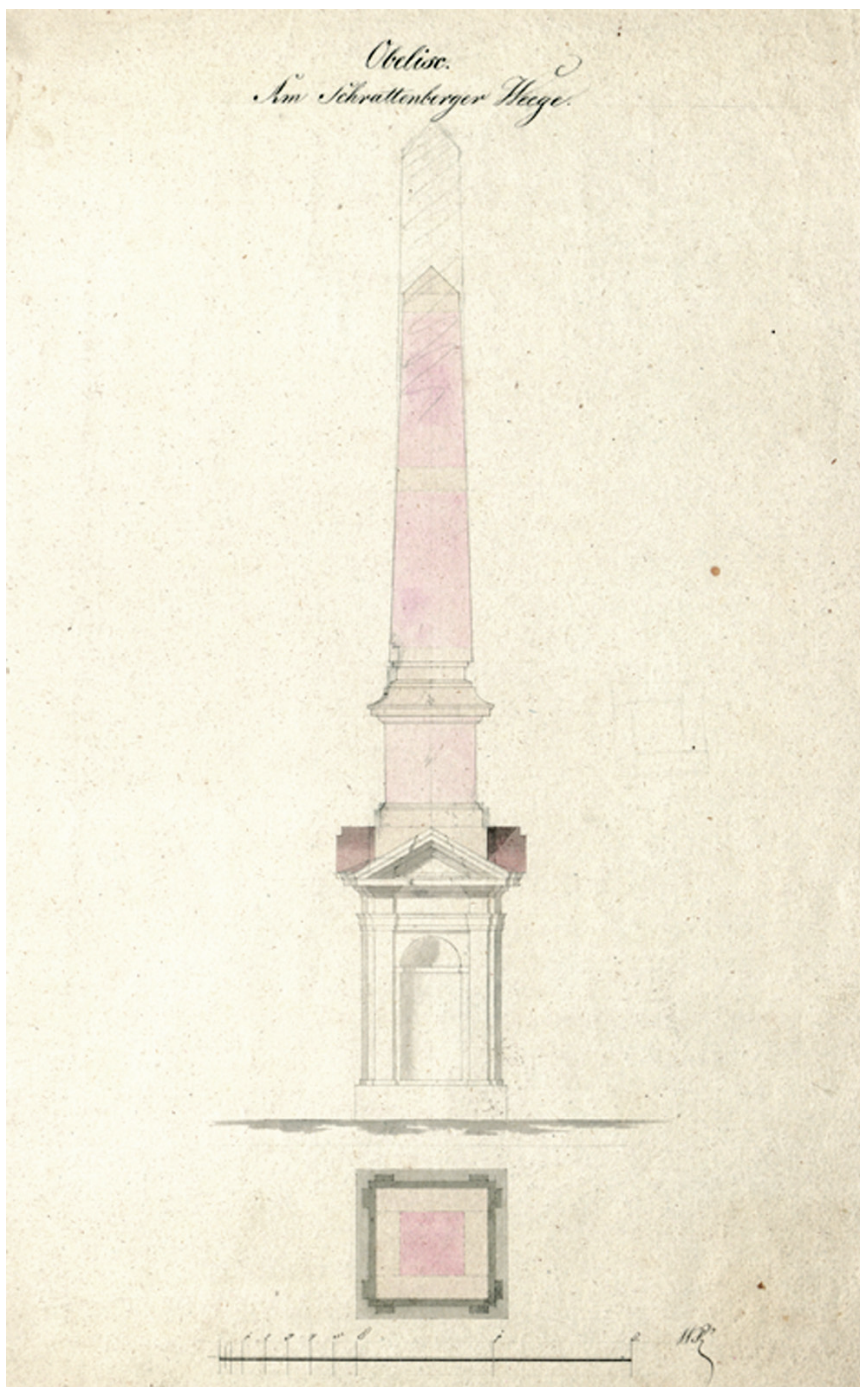
29 MZAB, fond F 94 Velkostatek Valtice, karton 362, fasc. č. 15, fol. 2a–4b, stržení obelisku na cestě do Schrattenbergu. Dopis správy velkostatku ve Valticích knížecí kanceláři ve Vídni ze dne 16. února 1870 č. 198 a následná odpověď knížecí kanceláře ve Vídni ze dne 11. března 1870 č. 1654. Dopis správy velkostatku ve Valticích knížecí kanceláři ve Vídni ze dne 23. března 1870 č. 307 a odpověď knížecí kanceláře ve Vídni ze dne 7. května 1870 č. 2709; fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 4395, obelisk na cestě do Schrattenbergu, tuš, kolorováno, v inventáři fondu datováno kolem roku 1810; inv. č. 4393, obelisk na cestě ke Schrattenbergu a obelisk na lednické aleji, tuš, kolorováno, v inventáři fondu datováno kolem roku 1800. Dochované plány všech obelisků nenesou žádnou dataci či signaturu, přesto je velmi pravděpodobné, že pocházejí od Josefa Hardtmutha; NEZVAL, Bettina: *Joseph Kornhäusel. Lustschlösser und Theater*. Horn 2010, s. 117.

6 Stavební plán obelisků na cestě do Schratzenbergu a na lednické aleji, nedatováno a bez signatury. (ČR-MZA, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 4393, v inventáři fondu datováno „kolem roku 1800“).

7 Obelisk na lednické aleji, nedatováno a bez signatury. (MZAB, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 4394, v inventáři fondu datováno „kolem roku 1810“).

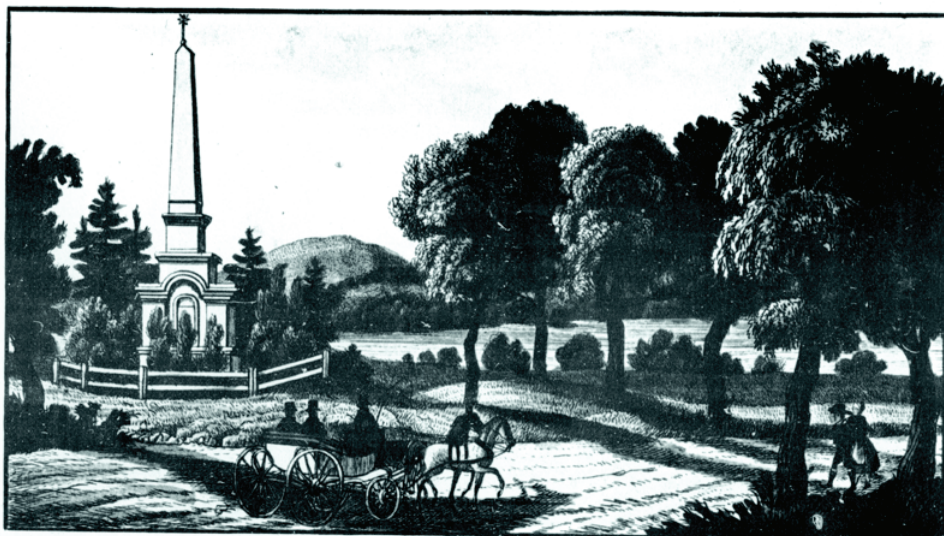
8 Obelisk na schratzenberské cestě, nedatováno a bez signatury. (MZAB, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 4395, v inventáři fondu datováno „kolem roku 1810“).

čímž by šlo pravděpodobně o nejvyšší obelisk v dnešní krajinné kompozici Lednicko-valtického areálu. Jako není zřejmá samotná datace a existence objektu je nejasný i jeho zánik, který bývá spojován se stavbou nové hráze rybníka.³⁰⁾

Plány a vyobrazení

Ve všech případech netvořil obelisky celistvý monolit, jako tomu bylo ve starověkém Egyptě, ale byly stavěny z jednotlivých kamenných kvádrů. Samotná základna na obdélníkovém či čtvercovém půdorysu tak nesla římsou oddělený několik metrů vysoký jehlan. Podíváme-li se podrobně na plány obou zaniklých objektů, tj. obelisk mezi Valticemi a Lednicí (obr. č. 7) a Valticemi a Schrattenbergem (obr. č. 8), je možné pozorovat určité nesrovnalosti a rozdíly v pozdějším případném vyobrazení. Zajímavostí je, že se dochoval pozoruhodný plán, kde jsou obě stavby zakresleny společně. Z toho je nutno vyvozovat, že návrh na jejich realizaci vznikl ve stejném období, avšak postaveny byly s určitým časovým odstupem.

Kolorovaný plán nazvaný *Obelisc am Schrattenberger Weege* se liší s existujícím obeliskem v dekorativním podstavci, jenž je ozdoben ze všech stran výklenky (nikami). Ty jsou následně ozdobeny z každé strany pilastry nesoucí kladí s frontonem. (Ozdobný fronton na společném plánu obou objektů *Bauplan zu denen Obelisquen am Schrattenberger Weg und*

Gez. u. Lith. v. Folwarcny

g. d. r. h. L. Malm.

Nr. 47

Obelisk auf der Straße von Felsberg nach Eisgrub

Wien, bei Anton Paterno's W^{tsche}

9 Obelisk tzv. „Facka“ mezi Valticemi a Lednicí od J. Folwarcnyho, nedatováno. Převezato a upraveno z: WILHELM, Gustav: *Joseph Hardtmuth 1758–1816. Architekt und Erfinder. Wien-Köhl 1990, s. 62.*

30 WILHELM, G.: *Joseph*, s. 62, 112. Autor uvádí, že obelisk mezi Valticemi a Lednicí i mezi Valticemi a Schrattenbergem byl realizován v roce 1810; NOVÁK, Z.: *Zámecká c. d.* Autor dodává, že se mělo jednat o Prostřední rybník a ostrov se nacházel na tehdejší rakouské straně; Týž, *Lednicko-valtický*, s. 1–7; ČR-MZA, fond F 115 Lichtenštejnský stavební úřad Lednice, inv. č. 6810, Hlohovecký rybník, náčrtek, kolorováno, signatura Vogel, 1817.

der eisgruber Allee chybí). Obelisk byl navíc původně navrhován pravděpodobně příliš nízký, přestože se nacházel na vyvýšenině za městem, a proto jsou v plánu tužkou zakresleny a možná i realizovány změny v podobě zvýšení (protáhnutí) samotného jehlanu. Výkres je bez datace i signatury autora.

Druhým kolorovaným plánem, znovu bez datace a signatury, je *Obelisc an der eisgruber Allee*, který byl navrhován velice podobně jako u stavby v předešlém případě. Opět se zde můžeme setkat s mohutnějším a esteticky propracovanějším podstavcem čtvercového půdorysu, který v původním návrhu zdobil ze čtyř stran fronton obléjších tvarů. Přesto pozdější (kolorovaná) litografie od Josefa Folwarcnyho *Obelisk auf der Strasse von Feldsberg nach Eisgrub* (nedatována) neodpovídá dané plánové dokumentaci, ale naopak samotná základna celé stavby je zde vyobrazena mnohem mohutněji. Jehlan je ozdoben šesticípou hvězdou, symbolizující osvícenství a věřící v sílu rozumu.

10 Pohled na Valtice od J. V. Reima, nedatováno – patrně kolem roku 1842.
(Uloženo na státním zámku ve Valticích).

Jde-li o obelisk u staré cesty do Schratzenberga, je snad nejlépe patrný na kolorované mědirytině č. 132 od Johanna Vincenze Reima *Ansicht von Feldsberg*, (nedatována, patrně kolem roku 1842). Zde se obelisk vypíná nad stromy za zámekem a mylně splývá a stává se součástí parku. Dále se stavba nachází na detailu ocelorytiny k mapě Lednicko-valtického areálu od Johanna Hummitzsche – *Plan von Feldsberg, Eisgrub und Lundenburg mit 13 Randansichten aus Eisgrub* (kolem roku 1840). Případně je možné oba zaniklé objekty nalézt i na kvaších od Franze Ferdinanda Runka *Kolonáda na Rajstně u zámku Valtice* (1817) a *Pohled z Minaretu na park a zámek Lednice* (1820, nikoliv 1815).³¹⁾

31 Sammlungen des Fürsten von und zu Liechtenstein, Vaduz – Wien, Inv.–Nr. GR 582, *Pohled z Minaretu na park a zámek Lednice*; SFL, Inv.–Nr. GR 584, *Kolonáda na Rajstně u zámku Valtice*.

Závěrem bych velice rád poděkoval Mgr. Daliboru Hodečkovi za odbornou pomoc, konzultaci a poskytnutí obrazové přílohy, dále Ing. Přemyslu Krejčířkovi Ph.D., Mgr. Michalu Tlustákovu, Dr. Arthuru Stögmannovi, Mag. Michaelu Schwellerovi a Ing. Dieteru Friedlovi za pomoc a poskytnutí obrazového materiálu, který byl využit při psaní této práce.

Příloha:

Předběžný stavební rozpočet nákladů týkajících se vystavění nového osmibokého Glorietu v Bořím lese v roce 1837.

Tesařské práce

8/9 palcové [dolnorakouský či vídeňský palec = 0,0263 m] dřevo – celkem dlouhé 109 sáhů [vídeňský sáh = 1,896 m] a 2 stopy [vídeňská stopa = 0,316 m].

5/6 palcové dřevo – celkem dlouhé 100 sáhů.

7/8 palcové dubové dřevo – dlouhé 1 sáh a použito pro 8 kusů sloupů pod schodištěm, celkem 8 sáhů.

6/12 palcové dubové dřevo – celkem 15 sáhů 2 stopy (šlo o 8 kusů vzrostlých stromů s celkovou délkou 9 sáhů a 2 stopy, 4 kusy prahů s celkovou délkou 6 sáhů).

4/5 palcové březové dřevo použito pro 24 kusů závor s celkovou délkou 40 sáhů (1 ks = 1 sáh a 4 stopy), 8 kusů sloupů s výslednou délkou 4 sáhy (1 ks = 3 stopy) a 32 kusů křížových pásek s celkovou délkou 26 sáhů a 4 stopy (1 ks = 5 stop).

15 palcové přivezené dřevo tvořilo 8 kusů dutých hrdel ze stromů s celkovou délkou 16 sáhů (1 ks = 2 sáhy) a 8 kusů dutých vnitřních hrdel ze stromů s konečnou délkou 12 sáhů (1 ks = 1 sáh a 3 stopy).

19/20 palcové kulaté dubové kmeny na 8 kusů sloupů o celkové délce 36 sáhů (1 ks = 4 sáhy a 3 stopy).

Navíc tesařské práce měly zahrnovat drsné prkenné bednění pro 8 postranních stěn s délkou 12 sáhů 2 stopy (z obou stran) a 10 sáhů dlouhý osmiboký strop, dohromady tedy 22 sáhů 2 stopy.

Střešní laťování k šindelů, kde 8 střešních stran tvořilo obsah 16 čtverečných sáhů [sáh čtvereční = 3,5967 m²] 3 čtverečné stopy [stopa čtvereční = 0,0999 m²], bylo potřeba též pokrýt šindelovou krytinou stejné plochy 16 čtverečných sáhů 3 čtverečných stop. Samotných 8 stupňů pokrývala šindelová krytina dlouhá 20 sáhů 4 stopy a šířka 3 stopy, přičemž celkový obsah této části střechy zabíral 10 čtverečných sáhů 2 čtverečné stopy.

Dále se objevují položky jako – 4 kusy nových schodů, 8 kusů „*kepitälerů*“ a bednění s obsahem 22 sáhů čtverečných 2 stopy čtverečné.

Zednické práce

Podezdění osmi sloupů o délce 3 sáhy 2 stopy, šířce 2 stopy 6 palců, hloubce 1 stopa 3 palce a objemu 1 krychlová stopa 9 krychlových palců [palec čtvereční = 0,06938 m²].

Zemní práce (hloubení)

Vyhlobení osmi jam pro sloupky – délka 5 sáhů, šířka 3 stopy 9 palců, hloubka 4 stopy 6 palců a objem 2 krychlové sáhy 2 krychlové stopy.

Zemní práce (navázka)

Opětovné zasypání těchto jam o objemu 2 krychlové sáhy. Dále násyp zeminy na místo, na němž stával Gloriet o délce 16 sáhů 4 stopy, šířce 1 sáh 1 stopa 8 palců, výšce 2 stopy 6 palců, tedy o objemu 8 sáhů krychlových 5 stop krychlových 3 palce krychlové.

Presunutí zeminy k příkopům o délce 20 sáhů 4 stopy, šířce 1 sáh 1 stopa, výšce 1 stopa 3 palce a objemu 5 sáhů krychlových 1 palec krychlový, celkem tedy 15 sáhů krychlových 5 stop krychlových 4 palce krychlové.

Tesařské práce (v hotovosti pro řemeslníky a nádeníky – zestručněno)

109 sáhů 2 stopového a 8/9 palcového dřeva řezaného nářadím – 82 zlatých.

100 sáhů 5/6 palcového dřeva řezaného nářadím – 50 zlatých.

8 sáhů 7/8 palcového dubového dřeva – 6 zlatých 40 krejcarů.

15 1/2 sáhu 6/12 palcového dubového dřeva – 20 zlatých 9 krejcarů.

71 sáhů 5 palcové kulatiny – 28 zlatých 254 krejcarů.

28 sáhů 15 palcových „*dutých hrdel*“ – 56 zlatých.

26 sáhů 20 palcových dubových sloupů opracovaných náradím – 72 zlatých.
22 1/2 sáhů čtverečných drsného prkenného bednění – 13 zlatých 30 krejcarů.
16 1/2 čtverečných sáhů laťování – 2 zlaté 45 krejcarů.
26 5/6 čtverečných sáhů šindelové střešní krytiny – 26 zlatých 50 krejcarů.
Vyhotovení 4 kusů schodů – 18 zlatých.
8 kusů „kapitálerů“ – 40 zlatých.
27 1/2 čtverečných sáhů bednění s kúrou – 45 zlatých a 15 zlatých za odstranění starého pavilonu.
Celkem tesařské práce – 476 zlatých 18 krejcarů.

Materiál (na tesařské práce)

110 sáhů 15 palcové kulatiny – 119 zlatých 10 krejcarů.
100 sáhů 10 palcové – 20 zlatých 9 krejcarů.
8 sáhů 15 palcového dubového dřeva – 12 zlatých 24 krejcarů.
15 sáhů 18 palcového dubového dřeva – 36 zlatých.
71 sáhů 5 palcového březového dřeva – 11 zlatých 50 krejcarů.
28 sáhů 18 palcového přivezeného dřeva – 42 zlatých.
36 sáhů 20 palcového dubového dřeva – 72 zlatých.
2 kopy vratových prken – 70 zlatých zakoupeného materiálu.
2 kopy latí – 20 zlatých zakoupeného materiálu.
9000 kusů 18 palcových šindelů – 94 zlatých 30 krejcarů zakoupeného materiálu.
10 kusů 15 stop dlouhých 3 palcových prken (fošen) z dubového dřeva – 40 zlatých.
2500 kusů laťových hřebíků – 20 zlatých zakoupeného materiálu.
14 000 kusů šindelových hřebíků – 35 zlatých zakoupeného materiálu.
100 kusů utahovacích hřebíků – 10 zlatých zakoupeného materiálu.
1 libra oleje – 48 krejcarů zakoupeného materiálu.
8000 hřebíků jiného druhu (značka míry nezjištěna) – 40 zlatých zakoupeného materiálu.
1000 kusů podlahových hřebíků – 10 zlatých zakoupeného materiálu.
Celkem za materiál na tesařské práce: 300 zlatých 18 krejcarů za zakoupený materiál a 383 zlatých 24 krejcarů za materiál vyrobený z vlastních zdrojů.

Zednické práce

Podezdění 8 hlavních sloupů – 8 zlatých na hotovosti pro řemeslníky, nádeníky a pro povozníky.

Materiál (na zednické práce)

600 kusů pálených zdících cihel (nevyúčtováno patrně z důvodu, že byly přivezeny z nedaleké cihelny). Dále 3 měrice [měrice = 61,487 l] nepáleného vápna, z toho za 18 zlatých 30 krejcarů za měrici – 11 zlatých 6 krejcarů a za 1 zlatý 24 krejcarů za měrici – 4 zlaté 12 krejcarů, za 3 fůry písku nebylo vyúčtováno patrně z důvodu, že byly přivezeny z nedalekého rybníka. Za vykládání (shazování) vápna a písku se počítalo s částkou 36 krejcarů na hotovosti pro nádeníky.
Celkem tedy za materiál a zednické práce: 8 zlatých 36 krejcarů na hotovosti pro řemeslníky, nádeníky a pro povozníky a 15 zlatých 18 krejcarů na materiálu vyrobeném „z vlastních zdrojů“.

Zemní práce

Kopáčské práce pod úrovní povrchu v rozsahu 2 čtverečné sáhy 1 čtverečné stopy – cena 4 zlaté 40 krejcarů a za 39 zlatých 45 krejcarů 2 denáry mělo být za navážku zeminy spolu s privážením zeminy ze vzdálenějších míst a zarovnáváním povrchu v rozsahu 15 čtverečných sáhů 5 čtverečných stop 5 čtverečných palců.
Celkem zemní práce: 44 zlatých 25 krejcarů 2 denáry.

Potažní práce

Celkem potažní práce 265 zlatých.
Celková suma předběžných nákladů: 1493 zlatých 19 krejcarů 2 denáry.

Ve Valticích dne 3. dubna 1837, podepsán Franz Fiala, vrchní úředník a Josef Poppelack, architekt.³²⁾

32 MZAB, fond F 94 Velkostatek Valtice, kart. 140, fol. 213a–217b, stavba nového Glorietu v Bořím lese v roce 1837.

Daniel Lyčka

Die Gloriette und andere vergessene Bauten des Eisgrub-Feldsberger (Lednicko-valtický) Areals

Die vorliegende Studie ist weniger bekannten und heute bereits untergegangenen Bauten der Landschaftskomposition des Eisgrub-Feldsberger (Lednicko-valtický) Areals gewidmet. Es handelt sich um Bauten, die, ebenso wie das noch existierende Salettl, während der Regierung von Fürst Alois I. Joseph von Liechtenstein (* 14. Mai 1759, † 24. März 1805) und seines jüngeren Bruders Johann I. Joseph von Liechtenstein (* 27. Juni 1760, † 20. April 1836) entstanden.

Der erste Bau ist die sogenannte Gloriette, ein Pavillon an der Kreuzung zweier neuer Alleen im Theimwald (Bořil les). Obwohl es vorerst nicht gelang, Bilder oder Pläne dieses Gebäudes aufzufinden, lassen sich die Anfänge seiner Existenz in die Jahre 1791–1792 legen, also in die Regierungszeit von Fürst Alois I. Joseph. 1837 wurde die alte hölzerne Gloriette abgebrochen und aus dem gleichen Material neu errichtet. Sicher wissen wir weiter, daß 1872 die Dachkonstruktion repariert wurde. Wahrscheinlich wurde das Objekt in der Folge auch zum dritten Mal aufgebaut und nach 1891 abgerissen.

Ein weiterer Bau ist eine Verkleinerung der oben erwähnten Gloriette. Es handelte sich um ein Sommerschloßchen (Monopteros), das sich bis 1845 beziehungsweise 1846 im Feldsberger Schloßpark über einer künstlichen Höhle – der „Hölle“ – befand. Zur Realisierung dieses Objekts soll es im Jahr 1798 während der Regierungszeit von Fürst Alois I. Joseph wahrscheinlich nach Plänen des fürstlichen Architekten Joseph Hardtmuth gekommen sein. Das Sommerschloßchen wurde schließlich wegen seines desolaten Zustands entfernt; an seiner Stelle hat sich nur die Grotte erhalten.

An der Wende des 18. zum 19. Jahrhundert vermehrte sich auf der Liechtensteinschen Herrschaft in Südmähren und Niederösterreich der Bau von Obelisk, ebenfalls nach Plänen des fürstlichen Architekten und später auch Baudirektors Joseph Hardtmuth. Es handelte sich um den Obelisk zwischen Feldsberg und Eisgrub – die sogenannte „Ohrfeige“ –, zu deren Demolierung es 1867 kam. Weiter um ein wahrscheinlich 1813 auf halbem Weg in die heute österreichische Gemeinde Schrattenberg errichtetes Monument, das 1869 von Frost beschädigt und daraufhin 1870 vom Regierenden Fürsten Johann II. von Liechtenstein beseitigt gelassen wurde. Der dritte, ebenfalls nicht mehr existierende Obelisk maß 13 Klafter und stand auf einer Insel im Eisgruber Teich. Heute können Touristen von den ursprünglich vier Monumenten (von fünf entworfenen) nur den Obelisk aus dem Jahr 1798 besuchen, der sich in der Allee vom Eisgruber Schloß in Richtung der Gemeinde Prittlach (Přítluky) befindet und der in der Literatur fälschlich als „Facka“ bezeichnet wird.